

Принцип верховенства права ЄС

Додаткові матеріали

1. Куровська, Принцип «верховенства права» як провідний принцип права ЄС, 2016 <https://instzak.com/index.php/journal/article/download/258/260>

2. Андрощук Г. Судова практика багатьох країн ЄС свідчить про перевагу національного конституційного ладу над європейським

3. Чому рішення найвищого суду Німеччини ставить під сумнів ключову засаду ЄС <https://www.radiosvoboda.org/a/jees-i-konstytucijnyj-sud-nimechchyny/30612355.html>

4. І. Забоклицький. Примат права ЄС та верховенство конституції: вирішення питань співвідношення на судовому рівні (на прикладі ФРН та Італії) <http://www.apdp.in.ua/v71/25.pdf>

Виникнення права ЄС поставило декілька важливих питань теоретичного та практичного характеру, адже виявилось що одні й ті самі правовідносини регулюються і правом ЄС, і національними правовими нормами. Що робити, коли ці норми протирічать одна одній, які норми підлягають застосуванню у кожній окремій ситуації? Чи наділяє ЄС суб'єктивними правами та обов'язками безпосередньо фізичних та юридичних осіб?

Тексти установчих договорів відповідей на ці питання не містили, а відповідні спори виникали, у рішеннях за такими позовами щодо суперечностей у положеннях національного законодавства та установчих договорів ЄС Суд ЄС сформулював певні принципи.

Дотримуючись концепції «нового правопорядку» Суд ЄС забезпечив життєздатність та ефективність наднаціональних правових норм сформулювавши принципи права ЄС, насамперед щодо [верховенства права ЄС та прямої дії права ЄС](#). Основна частина таких «фундаментальних» рішень Суду ЄС припадає на 1960-1970 р.р., адже у договорі про Європейське економічне співтовариство не було положень щодо юридичної сили норм самого договору.

Додатки до Лісабонської угоди містять Декларацію 17 щодо вищої юридичної сили.

17. Декларація щодо вищої юридичної сили

Конференція нагадує, що згідно з усталеним прецедентним правом Суду Європейського Союзу Договори та законодавчі акти, ухвалені Союзом на основі Договорів, мають вищу юридичну силу порівняно з законодавчими актами держав-членів згідно з умовами, встановленими прецедентним правом.

Конференція також вирішила приєднати у вигляді Додатка до цього Заключного акту Висновок Юридичної служби Ради щодо вищої юридичної сили законодавства ЄС, що міститься у документі 11197/07 (JUR 260):

Принцип верховенства права ЄС означає, що норми цієї правової системи мають вищу юридичну силу, ніж норми правових систем держав-членів

Одне із перших, знакових рішень було винесено 1964 року у справі 6/64 Costa v ENEL (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>), де суд ЄС сформулював розуміння принципу верховенства права ЄС

Справа 6/64 Costa v ENEL¹

Суть спору: конфлікт положень Угоди про ЄЕС та італійського законодавства щодо націоналізації електроенергетичної компанії.

Рішення:

3 . By contrast with ordinary international treaties, the EEC treaty has created its own legal system which, on the entry into force of the treaty, became an integral part of the legal systems of the member states and which their courts are bound to apply.

By creating a community of unlimited duration, having its own institutions, its own personality, its own legal capacity and capacity of representation on the international plane and, more particularly, real powers stemming from a limitation of sovereignty or a transfer of powers

¹ Справа Costa v ENEL є цікавою та показовою, тому рекомендується ознайомитися із її аналізом How European Law Became Supreme: the making of Costa v. ENEL <https://jeanmonnetprogram.org/wp-content/uploads/JMWP-05-Amedeo-Arena.pdf>

from the states to the community, the member states have limited their sovereign rights and have thus created a body of law which binds both their nationals and themselves.

The integration into the laws of each member state of provisions which derive from the community and more generally the terms and the spirit of the treaty, make it impossible for the states, as a corollary, to accord precedence to a unilateral and subsequent measure over a legal system accepted by them on a basis of reciprocity. Such a measure cannot therefore be inconsistent with that legal system. *The law stemming from the treaty, an independent source of law, could not because of its special and original nature, be overridden by domestic legal provisions, however framed, without being deprived of its character as community law and without the legal basis of the community itself being called into question.*

The transfer by the states from their domestic legal system to the community legal system of the rights and obligations arising under the treaty carries with it a permanent limitation of their sovereign rights.

The obligations undertaken under the treaty establishing the community would not be unconditional, but merely contingent, if they could be called in question by subsequent legislative acts of the signatories.

Основні аргументи Суду:

1) Приєднуючись до ЄС, держави-члени погодилися, що буде створено окремий правопорядок, який стане частиною правових систем держав-членів. Передаючи частину прав та обов'язків Співтовариству, держави погодилися на обмеження своїх суверенних прав;

2) З функціональної точки зору Суд зазначив, що верховенство права ЄС є визначальним для досягнення цілей співтовариства;

3) недотримання принципу верховенства права ЄС призведе до його неоднакового застосування у державах-членах, незабезпечення балансу між права та обов'язками держав, що виникають із їх членства у ЄС

4) недотримання принципу верховенства права ЄС призведе до обмеженої ефективності норм права ЄС

Принцип верховенства права був деталізований у подальших рішеннях Суду

1) стосовно конституційних норм

Справа 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

Суть спору: положення Регламенту ЄС протирічать принципам національного конституційного права щодо свободи підприємницької діяльності

Рішення:

3. Recourse to the legal rules or concepts of national law in order to judge the validity of measures adopted by the institutions of the Community would have an adverse effect on the uniformity and efficacy of Community law. The validity of such measures can only be judged in the light of community law. In fact, the law stemming from the treaty, an independent source of law, cannot because of its very nature be overridden by rules of national law, however framed, without being deprived of its character as community law and without the legal basis of the community itself being called in question. **Therefore, the validity of a community measure or its effect within a member state cannot be affected by allegations that it runs counter to either fundamental rights as formulated by the constitution of that state or the principles of a national constitutional structure.**

2) Стосовно адміністративних актів індивідуального характеру

Справа C-224/97 – Ciola v Land Vorarlberg

Суть спору: чи заборона, яка суперечить свободі надання послуг, встановлена до вступу держави-члена до ЄС не загальним абстрактним правилом, а конкретним індивідуальним адміністративним рішенням, яке набрало законної сили, повинна бути ігнорована при оцінці дійсності штрафу, накладеного за недотримання цієї заборони після дати приєднання держави до ЄС

Рішення:

since the provisions of the EC Treaty are directly applicable in the legal systems of all Member States and Community law takes precedence over national law, those provisions create rights for the persons concerned

which the national authorities must observe and safeguard, and any conflicting provision of national law therefore ceases to be applicable.

3) Стосовно дії принципу верховенства права ЄС у часі

Справа 196/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA

Суть спору: Simmenthal SpA подав позов до італійського суду про повернення сплаченого збору за ветеринарну перевірку товару на французько-італійському кордоні, адже така перевірка суперечила положення Договору про ЄЕС. Суд ЄС виніс рішення про протиправність таких зборів. Італійський суд зобов'язав податкову адміністрацію Італії повернути сплачений збір, яка зауважила, що національна норма спочатку має бути скасована. Італійський суд знову звернувся до Суду ЄС щодо необхідності визнавати норму, що протирічить праву ЄС, відразу незаконною, чи слід застосовувати процедуру скасування.

Рішення:

17. Більш того, відповідно до принципу верховенства права Співтовариства взаємозв'язок між положеннями Договору і нормами інститутів Співтовариства, які мають пряму дію, з одного боку, та положеннями національного права держав членів Співтовариства — з іншого, такий, що ці положення з набранням чинності не тільки автоматично роблять недійсними будь-які положення чинного національного права, що суперечить їм, але також — оскільки вони є невід'ємною частиною правопорядку держав-членів і мають верховенство на території кожної з держав — членів Співтовариства — роблять неможливим прийняття нових національних законодавчих актів тією мірою, якою вони несумісні із положеннями права Співтовариства.

18. Дійсно, будь-яке визнання юридичної сили за національними законодавчими актами, що стосуються сфери, в якій Співтовариство здійснює свою законодавчу владу, або іншим чином є несумісними з положеннями права Співтовариства, було б рівнозначне запереченню ефективності зобов'язань, безумовно та безвідклично прийнятих державами-членами Співтовариства за Договором, і поставило б під загрозу засади функціонування Співтовариства.

21. З усього сказаного випливає, що кожен національний суд, який діє в рамках своєї юрисдикції, зобов'язаний застосовувати право

Співтовариства у повному обсязі та захищати права, якими воно наділяє приватних осіб, відмовляючи у застосуванні будь-якого положення, як діючого, так і майбутнього національного законодавства, яке може суперечити нормі права Співтовариства.²

Таким чином, принцип верховенства права ЄС проявляється у тому, що

- 1) У разі, коли одні й ті самі правовідносини врегульовано нормами права ЄС та національного права і ці норми суперечать, то будь-який юрисдикційний орган держави-члена чи національний суд повинні застосувати норму права ЄС;
- 2) Національні суди повинні тлумачити норми національного права згідно норм права ЄС³ для уникнення подальших протиріч.

Завдання

1. Надайте характеристику «знакових справ» Суду ЄС: 6/64 Costa v ENEL, 196/ Simmenthal SpA, розкрийте суть спору, позицію позивача та відповідача, виокремте питання, поставлене на розгляд Суду ЄС, сформулюйте коротко рішення суду та роль рішення у становленні права ЄС.
2. Що є спільного та відмінного у розумінні та реалізації принципу верховенства права ЄС принципу верховенства міжнародного права?
3. Поясніть, у яких межах суди Німеччини сприймають верховенство права ЄС. Для цього:

² Переклад взято із

<https://rd.ua/storage/lessons/509/270Витяг%20з%20рішення%20Суду%20ЄС%20у%20справі№106.77.pdf>

³ Див. рішення у справі 14/83 Van Colson «It is for the national court to interpret and apply the legislation adopted for the implementation of the Directive in conformity with the requirements of Community law. This is insofar as it is given as discretion to do so under national law»; а також у справі Popławski, C-573/17 «national law must be interpreted in conformity with EU law, by virtue of which the national court is required, to the greatest extent possible, to interpret national law in conformity with the requirements of EU law, is inherent in the system of the treaties, since it permits the national court, within the limits of its jurisdiction, to ensure the full effectiveness of EU law when it determines the dispute before it»

(а) ознайомтеся із п.53-54 рішення Федерального Конституційного суду Німеччини у справі Honeywell⁴ та зробіть висновок, чи обмежує суд верховенство права ЄС, проаналізуйте конституційні положення, зазначені у рішенні.

53. The law of the European Union can only develop effectively if it supplants contrary Member State law. The primacy of application of Union law does not lead to a situation in which contrary national law is null and void. Member States' law can, rather, continue to apply if and to the degree that it retains an objective area of provision beyond the field of application of pertinent Union law. By contrast, contrary Member States' law is in principle inapplicable in the field of application of Union law. The primacy of application follows from Union law because the Union could not exist as a legal community if the uniform effectiveness of Union law were not safeguarded in the Member States (see fundamentally ECJ Case 6/64 Costa/ENEL <judgment of 15 July 1964> [1964] ECR 1251 para. 12). The primacy of application also corresponds to the constitutional empowerment of Article 23.1 of the Basic Law, in accordance with which sovereign powers can be transferred to the European Union (see BVerfGE 31, 145 <174>; 123, 267 <402>). Article 23.1 of the Basic Law permits with the transfer of sovereign powers – if provided for and demanded by treaty – at the same time their direct exercise within the Member States' legal systems. It hence contains a promise of effectiveness and implementation corresponding to the primacy of application of Union law.

54. ...Unlike the primacy of application of federal law, as provided for by Article 31 of the Basic Law for the German legal system, the primacy of application of Union law cannot be comprehensive (see BVerfGE 73, 339 <375>; 123, 267 <398>).

(б) Також ознайомтеся із рекомендованими джерелами та поясніть позицію Конституційного суду Німеччини щодо обмеження принципу верховенства права ЄС щодо основоположних прав, компетенції ЄС (див. п.48 рішення у справі Brunner v the European Union Treaty 1994⁵).

[48] There is accordingly a breach of Article 38 of the Constitution if an Act that opens up the German legal system to the direct validity and application of the law of the (supra-national) European Communities does not establish with sufficient certainty the powers that are *89 transferred and the intended programme of integration²⁴. If it is not clear to what extent and degree the German legislature has assented to the transfer of the exercise of sovereign powers, then it will be possible for the European Communities to claim functions and powers that were not specified. That would be equivalent to a general enablement and

4

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2010/07/rs20100706_2bvr266106en.html.

Текст Конституції ФРГ <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>

⁵ http://www.proyectos.cchs.csic.es/euroconstitution/library/Brunner_Sentence.pdf

would therefore be a surrender of powers, something against which Article 38 of the Constitution provides protection.

[55] The Federal Republic of Germany, therefore, even after the Union Treaty comes into force, will remain a member of a federation of States, the common authority of which is derived from the member-States and can only have binding effects within the German sovereign sphere by virtue of the German instruction that its law be applied. Germany is one of the 'Masters of the Treaties', which have established their adherence to the Union Treaty concluded 'for an unlimited period' (Article Q) with the intention of long-term membership, but could also ultimately revoke that adherence by a contrary act. The validity and application of European law in Germany depend on the application-of-law instruction of the Accession Act. Germany thus preserves the quality of a sovereign State in its own right and the status of sovereign equality with the States within the meaning of Article 2(1) of the United Nations Charter of 26 June 1945.

[99] Inasmuch as the Treaties establishing the European Communities, on the one hand, confer sovereign rights applicable to limited factual circumstances and, on the other hand, provide for Treaty amendments (through a normal procedure and a simplified one) this distinction is also important for the future treatment of the individual powers. Whereas a dynamic extension of the existing Treaties has so far been supported on the basis of an open-handed treatment of Article 235 of the EEC Treaty as a 'competence to round-off the Treaty' as a whole, and on the basis of considerations relating to the 'implied powers' of the Communities, and of Treaty interpretation as allowing maximum exploitation of Community powers ('effet utile')⁵⁷, in future it will have to be noted as regards interpretation of enabling provisions by Community institutions and agencies that the Union Treaty as a matter of principle distinguishes between the exercise of a sovereign power conferred for limited purposes and the amending of the Treaty, so that its interpretation may not have effects that are equivalent to an extension of the Treaty. Such an interpretation of enabling rules would not produce any binding effects for Germany.

4. Охарактеризуйте як італійські суди сприймали верховенство права ЄС, чи визнається верховенство права ЄС на Конституцією Італії?
5. Чи визнають французькі суди верховенство права ЄС (проаналізуйте ст.55 та 88-1 Конституції Франції), чи визнається верховенство права ЄС на Конституцією Франції.